

О.Б. Супруненко *

ПАМ'ЯТІ С.К. КУЛЬЖИНСЬКОГО

Наводиться короткий біографічний нарис відомого музейника, етнографа, географа, природознавця і педагога, огляд його археологічної діяльності та заходів із відзначення 150-річного ювілею С.К. Кульжинського у м. Лубни на Полтавщині у травні 2017 р.

К л ю ч о в і с л о в а: Кульжинський С.К., Лубенський музей К.М. Скаржинської, археологія, нумізматики, писанкарство, природознавство, конференція.

Виповнилося 150 років від дня народження музейника, етнографа, археолога, географа, природознавця і педагога Сергія Климентійовича Кульжинського (1867—1943), одного з перших дослідників писанкарства України і Півдня колишньої Російської імперії. Життя і діяльність вченого та наставника молоді більше ніж на 50 років співпадає в часі з історією міста на Сулі кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. — тисячолітніх Лубен.

Період становлення і зрілості у житті С.К. Кульжинського пов'язаний з Лубенським музеєм К.М. Скаржинської — науково-освітнім приватним закладом меценатки, добродійниці, видавця і колекціонера, що діяв у Круглику під Лубнами в 1885—1906 рр., а пізніше був подарований Полтавському губернському земству, заклавши підвалини остаточного формування Природничо-історичного музею у Полтаві (Супруненко 2000, с. 76).

Унаслідок вивчення історії цього музею з'явилася перша публікація з науковою біографією хранителя та наукового секретаря Лубенського музею К.М. Скаржинської (Супруненко 1999), що базувалася на архівних матеріалах і поодиноких згадках в літературі ХХ ст. про С.К. Кульжинського, з'явилися в світ кілька

праць про нього переважно в контексті вивчення писанкарства чи історії музейництва Полтавщини (детальніше див.: Супруненко 2000, с. 60). Наприкінці століття вже у незалежній Україні життєвий шлях лубенського музейника знайшов висвітлення у деяких роботах автора, які призвели на початку ХХІ ст. до появи детальніших праць та публікацій архівних матеріалів, чималої кількості енциклопедичних статей (напр.: Супруненко, Ханко 2015, с. 677: фотопортр. на с. 678; Ханко 2016, с. 136).

С.К. Кульжинський народився 20 лютого (4 березня) 1867 р. в м. Курськ, у небагатій родині службовця (Кульжинський [1923—1941], арк. 19). Невдовзі його батько залишив сім'ю з п'ятьма дітьми на матір-домогосподарку. Сергію допомогла влаштуватися казенним коштом до пансіону Курської гімназії молодша сестра-вчителька. 1877 р. він був зарахований до Курської гімназії безкоштовно, де був одним із найстарших і кращих учнів. Закінчив курс гімназії 1885 р. зі срібною медаллю, від якої відмовився, обравши грошову винагороду, що дозволило скласти іспити до фізико-математичного факультету Київського університету св. Володимира. Після смерті старшого брата студенту 1887 р. довелося перевестися до Харківського університету.

Фізико-математичне відділення цього вузу С.К. Кульжинський закінчив за спеціальністю «фізика» в 1889 р. На останньому курсі проявив себе в оволодінні знаннями з фізичної географії і метеорології, видав власним коштом тлумачні плани міст Харкова і Курська (План 1888; 1889), та був запрошений для підготовки до професорського звання. За браком аспірантської стипендії випускник змушений був відкласти свій прихід на кафедру, підшукавши місце домашнього вчителя. Він планував заробити кошти і через певний час повернутися до університету.

Саме тоді С.К. Кульжинський скористався рекомендацією Ф.І. Камінського та пропозиці-

* СУПРУНЕНКО Олександр Борисович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, директор Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, poltava_local_museum@ukr.net

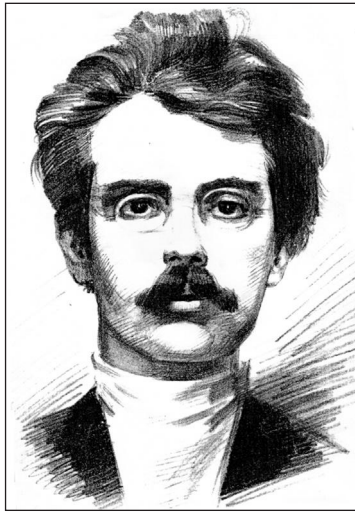

Рис. 1. Сергій Климентійович Кульжинський (1867—1943). За рис. зі збірки І.В. Скаржинської

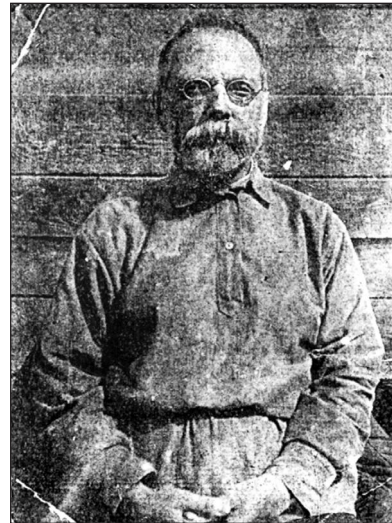

Рис. 2. С.К. Кульжинський. Фото 1942 р.

єю К.М. Скаржинської (Кульжинский [1923—1941], арк. 3—4) щодо приїзду до Лубен. Пізніше він згадував: «Заняття мої [географічними] науками були викликані тим, що в будинку, де я мав уроки, знаходився приватний, але відкритий для всіх бажаючих «Лубенський музей К.М. Скаржинської», з багатими колекціями археологічного, історичного, етнографічного та природничого характеру і з бібліотекою наукового змісту. Я дуже зацікавився як музеєм, так і науками, до яких належали колекції музею, і так, як незабаром після мого приїзду завідуючий музеєм помер, а нові хранителі музею спеціальних знань для його ведення не мали, то й став постійним співробітником його, в якості секретаря, а потім фактичного завідуючого музею» (Там само, арк. 23).

У Лубнах С.К. Кульжинський продовжував вивчати географічну літературу, зібрав власну бібліотеку (Скаржинський 1991, арк. 2), підтримував зв'язки з основними науковими центрами того часу, став членом чи членом-кореспондентом ряду наукових товариств: Російського географічного товариства, географічного й етнографічного відділень Московського Товариства любителів природознавства, етнографії та антропології, Київського природознавців, Казанського і Київського фізикоматематичних (Кульжинский [1923—1941], арк. 53).

Та робота в музеї змінила плани молодого вченого. Він вирішив відмовитися від кар'єри викладача, поринувши у копітку діяльність хранителя збірок, експозиціонера. До того ж, його та К.М. Скаржинську поєднували спільні почуття глибокої поваги і любові, які С.К. Кульжинський проніс через усе життя.

Важливим напрямком музейної діяльності С.К. Кульжинського було археологічне збиральництво. Розуміючи важливість старожитностей для Лубенського музею К.М. Скаржинської та їх значення у Круглику за життя свого попередника Ф.І. Камінського, він залучив до поповнення колекцій відомих київських учених — М.Ф. Біляшівського, В.В. Хвойку, С.А. Мазаракі та ін., які передавали музею частину своїх знахідок. Більшість з таких надходжень здійснювалися через К.В. Болсуновського (Супруненко 2000, с. 62). За С.К. Кульжинського в Круглику почали з'являтися археологічні матеріали зі Стародавнього Єгипту (частина колекції професора-єгиптолога А.В. Прахова), античності, раннього середньовіччя із Середземномор'я та Причорномор'я (Письма К.В. Болсуновського, арк. 12, 44, 55, 75), колекція карасукських бронз і середньовічних залізних наконечників стріл з Мінусинської котловини у Східному Сибіру.

С.К. Кульжинський не тільки поповнював музейні збірки, а й володів дослідницькими навичками і знаннями з класичної археології. Проте, більше цікавився античними речами у колекції Лубенського музею. Саме за його ініціативи музейна збірка почала поповнюватися зусиллями київського агента-постачальника К.В. Болсуновського. В епістолярії С.К. Кульжинського та його записах в інвентарі музею К. М. Скаржинської збереглися відомості про розкопки курганів П.І. Нікіфорова під Ростовом-на-Дону у складі некрополів Єлизаветинського городища — перші археологічні дослідження в околицях античного Танаїсу (Каталог 1906—1912, арк. 48), скарбошукацькі

Рис. 3. Лубни, вул. Гоголя, 10. Будинок, де в 1920—1930-ті рр. проживали К.М. Скаржинська і С.К. Кульжинський із родиною. Меморіальна дошка на будинку

Рис. 4. Лубни, кладовище по вул. Д. Сірика. Надгробок музейника, встановлений у травні 2017 р. Архітектор В.О. Парістий, художник В.О. Пашкевич

руйнування еліністичних могил в маєтку генерала Фадєєва біля с. Парутиного на Миколаївщині 1889 р. (Каталог 1906—1912, арк. 69) тощо. Він же придбав для музею чимало античних монет, зразки розписного посуду класичного й еліністичного періодів з Керчі та Ольвійської хори, окремі амфори (Антична керамика... 1987, с. 8—11) та ін.

На кошти К.М. Скаржинської С.К. Кульжинський провів восени 1896 р. розкопки кургану разом із сином землевласника з с. Хитці Лубенського повіту А.О. Лютецьким (Лютецький 1896, арк. 18—40; Плєскач 1928, арк. 11). Було здійснено дослідження великого насипу скіфського часу висотою 4,8 м і діаметром понад 25 м велися на південний захід від села, в уроч. Коломак (Кулатова, Супруненко 1997, с. 59—61), де пізніше здійснював розкопки директор Лубенського краєзнавчого музею 1920-х рр. І.Я. Плєскач (Плєскач 1927, арк. 11—30; 1928, арк. 3—4). Крім розкопок цього кургану, був укладений план курганної групи із зазначенням навколишніх пам'яток, серед яких уперше згадане Хитцівське давньоруське городище в уроч. Коломак, а також неподалік — городище в уроч. Голова (Городок) (Сидоренко, Махно, Телегін 1982, с. 71). На першому з них обстежувалася яма від колодязя і був графіч-

но зафіксований зовнішній вигляд роменсько-давньоруського укріплення (Кулатова, Супруненко 1997, с. 62, рис. 4).

В останній період існування музею у Круглику С.К. Кульжинський звернув увагу на запропоновані катеринославським торговцем старожитностями О. Столяровим уламки бронзового литого казана зі своерідною рельєфною орнаментациєю, виявленого випадково поблизу с. Переволочна Кобеляцького повіту і придбав їх для музею (Каталог 1906—1912, арк. 101, № 711), розуміючи виняткову наукову цінність знахідки. Як виявилось, ці фрагменти належали унікальному казану гунського часу — першому зі знайдених у Дніпровському Лісостеповому Лівобережжі.

В організаційному плані С.К. Кульжинський не тільки опікувався Лубенським музеєм К.М. Скаржинської, його відвідувачами, представляв заклад у наукових установах, а й розробив його статут (Статут... 1994). Він прагнув завершити каталогізацію музейного зібрання, разом із фахівцями уклав археологічний та історичний реєстри колекцій на основі записів Ф.І. Камінського. Готуючи ці матеріали до видання під керівництвом проф. В.Б. Антоновича, долучив до виконання проекту К.В. Болсуновського й А.П. Зосімовича (Супруненко

Рис. 5. На засіданні конференції. 11 травня 2017 р.

2000, с. 62). З огляду на сказане, вчений секретар Лубенського музею К.М. Скаржинської С.К. Кульжинський входив до кола дослідників лубенського археологічного осередку вивчення старожитностей Середнього Подніпров'я.

Він також активно формував народознавчі і нумізматичні збірки музею. Захоплення нумізматику мало ще київське коріння, коли С.К. Кульжинський підтримував контакти з відомими нумізматами С. Бодилевським, М.П. Черневим та ін. Особисті зв'язки з одним із яскравих представників київського нумізматичного осередку К.В. Болсуновським зумовили появу певних інтересів у С.К. Кульжинського в галузі західноєвропейської нумізматики, його обрання членом-кореспондентом Московського нумізматичного товариства (Кульжинский [1923—1941], арк. 52). Тільки особистими зусиллями музейника нумізматична збірка у Круглику збагатилася на 2000 монет (Супруненко 2000, с. 61).

С.К. Кульжинський збагатив колекцію з писанкарства і 1898 р. підготував до друку її багатоілюстрований каталог, а протягом 1900—1904 рр. — його продовження (Кульжинский 1904; 2010), що й досі залишається в рукописі, вивезене 1943 р. до архіву в Бавнд-Бруці у США (Селівачов 1992, с. 25). Дослідження далеко перевершили масштаби музейного каталога, адже включало передмову з викладом мотивації та методики пошукової роботи, огляд наявної на той час літератури з писанкарства, нарис про історію створення і склад круглицької колекції, аналіз походження і виготовлення писанок, опис процесу створення цих витворів народного генію у різних регіонах на кінець ХІХ ст., класифікаційно-типологічну схему виробів, а також детальний каталог колекції Лубенського музею К.М. Скаржинської, доповнений науково-достовірними чорно-білими і кольоровими рисунками (оригінал-макет ілю-

стративного блоку цього видання виконаний І.А. Зарецьким). Праця С.К. Кульжинського належить до скарбниці кращих творів вітчизняної етнографії та мистецтвознавства й є ґрунтовним дослідженням з писанкарства Східної Європи.

Крім цього, С.К. Кульжинський уклав програму збирання народних писанок, був автором ряду невеликих публікацій з етнографії, ініціатором видання серій листівок «Малоросійские типы» та «Малороссия—Лубенщина», відомої краєзнавчої праці К.П. Бочкарьова «Очерки Лубенской старины».

Етнографічні студії в діяльності С.К. Кульжинського поєднувалися з вивченням природи Лубенщини. Вони не обмежувалися поповненням геологічних колекцій закордонними закупівлями у всесвітньовідомій фірмі «Krantz in Wonn» з Німеччини, очолюваної Ф.Л. Кранцем (1859—1926). Музейник описував зразки місцевих мінералів зі зборів київських професорів К.М. Феофілактова і П.Я. Армашевського, долучав до геологічної збірки знахідки свого наставника Ф.І. Камінського з обстежень третинних і четвертинних нашарувань біля Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки, розкопок курганів та поселення на Лисій Горі під Лубнами. До речі, на початку ХХ ст. лубенська геологічна колекція, зібрана за ініціативи С.К. Кульжинського, вважалися у Полтаві за «розкішну», розміщуючись в окремій залі та мансардному ліхтарі Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства (Отчет... 1908, с. 2).

У плані консультування з питань формування геологічної збірки С.К. Кульжинський звертався до багатьох науковців, зокрема, 1901 р. до приват-доцента Московського університету, геолога і мінералолога, майбутнього академіка В.І. Вернадського, який відвідав Круглик 1901 р. (Кульжинський 1902, арк. 1—1 зв.), зустрічався з ним у Москві 1902 р. (Халімон 2017, с. 71, рис. 8—9).

Роки керівництва Лубенським музеєм К.М. Скаржинської для С.К. Кульжинського не минули даремно. Він був добре відомий у середовищі музейників України і Росії, шанований колегами за кордоном. Розуміючи невідворотність революційних подій, втрачаючи засоби на утримання музею, керівники Круглицького музейного осередку вирішили передати його громаді з метою створення міського загальнодоступного закладу (Супруненко 2000).

Під час проведення переговорів з Лубенською міською думою 1905 р. С.К. Кульжин-

ський отримав пропозицію К.М. Скаржинської виїхати за кордон для підготовки їх сина Ігоря до вступу в реальну гімназію, а потім до Лозанського університету. 1906 р. відбув спочатку на Адріатичне узбережжя Італії, а потім до Швейцарії, де в Лозанні і передмістях жив разом із К.М. Скаржинською до 1914 р. В цей час він кілька разів подорожував по Середземномор'ю і Швейцарії, в Лозанні та Давосі контактував з представниками інтелігенції на еміграції, діячами різних партій, співпрацював у журналі «За рубезом». Його погляди були співчутливими до соціал-демократичного руху, а особисті знайомства з лідерами більшовиків та меншовиків (В.І. Ульяновим, Й.В. Джугашвілі, О.М. Пешковим, Ю.Й. Мартовим, Ф.І. Данном та ін.) згодом дозволили пережити страшну смугу сталінських репресій (Супруненко 2000).

1914 р. С.К. Кульжинський повернувся в Україну, жив у Києві, Полтаві. 1916 р. приїхав до Лубен, де викладав географію, природознавство і математику в змішаній (зі спільним навчанням хлопчиків та дівчат) національній гімназії О.М. Климової — доньки К.М. Скаржинської і своєї вихованки, а в 1917—1930-х рр. працював у лубенських школах головою педради та директором.

У 1920—1923 рр. очолював Лубенський Український Народний музей у час, коли в ньому «не було ні тепла, ні освітлення, ні зарплати» і зберіг цей заклад від знищення (Кульжинський [1923—1941], арк. 42). 1930 р. С.К. Кульжинського запросили до відкритого в Лубнах Інституту соціального виховання (пізніше педагогічного, потім учительського), де він за конкурсом обійняв посаду доцента фізики, виконував обов'язки завідувача кафедри фізики і математики, викладав астрономію, читав курс фізичної географії. Після виходу на пенсію в 1935 р. продовжував викладацьку діяльність майже до захоплення Лубен гітлерівцями.

На його утриманні з 1923 р. знаходилася залишена сином — І.М. Скаржинським — сім'я у складі двох дітей — онуків К.М. Скаржинської — Всеволода і Вадима, їх матір — Наталія Георгіївна Скаржинська, бабуся — Олександра Сильвестрівна Касяненко, яким педагог замінив голову родини (Кульжинський [1923—1941], арк. 54).

С.К. Кульжинський до останніх днів життя підтримував К.М. Скаржинську, а після її смерті 1932 р. присвятив себе вихованню усиновлених онуків — згодом відомих українських геологів — проф. Київського університету Всеволода Ігоровича та Вадима Ігоровича Скар-

жинських. В.І. Скаржинський повідомляв, що до 1928 р. їх родина та С.К. Кульжинський мешкали у Лубнах, в одному будинку зі К.М. Скаржинською (вул. Гоголя, 10), пізніше — німецька меценатка перебралася до Круглика і зв'язок із нею підтримувався вже епізодично. «*Це була взірцево освічена, істинно інтелігентна людина з високими гуманними принципами, працелюбством і постійним прагненням до самовдосконалення, — писав В.І. Скаржинський. — Це вже на моїй пам'яті — його глибоко шанували і цінили в Лубенському педінституті, де він працював, за професіоналізм і щирість душі. ... Все життя С.К. Кульжинського — це данина поваги, точніше — поклоніння і любові К.М. [Скаржинській]. Думаю, що і нас з братом він взяв під свою опіку в ім'я цієї любові...*» (Скаржинський 1991, арк. 1—2).

Під час Другої світової війни С.К. Кульжинський залишився в окупації у Лубнах із родиною. Був виселений загарбниками із власної квартири, повернувся до неї після виїзду гітлерівців за пару тижнів до смерті. Помер 20 квітня 1943 р., не дочекавшись визволення міста. Через місяць після смерті був оштрафований міською управою за самочинне зайняття квартири. До речі, сума штрафу була вилучена шляхом погрозу з його невістки, а квартиру рідним так і не повернули навіть після поновлення радянської влади (Тимофеев 1973, арк. 14—15).

Діяльність С.К. Кульжинського завершувала собою останній етап в історії Лубенського музею К.М. Скаржинської — час переростання закладу у цілком сформований краєзнавчий музей, відкритий для відвідувачів та екскурсійних груп, з розгорнутою видавничою і науково-освітньою роботою. Разом із завідувачем музею К.М. Скаржинська прийняла відповідальне і щиро безкорисливе рішення про передачу коштовного зібрання губернській громаді Полтавщини, котре і лягло в основу колекції сучасного Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського. Саме зусиллями С.К. Кульжинського влітку 1906 р. зібрання було повною мірою передане в дар Природничо-історичному музею Полтавського губернського земства, перевезене в 4-х вагонах до Полтави залізницею.

150-річний ювілей С.К. Кульжинського закономірно вплинув на появу нових досліджень про наукову і музейну діяльність одного з хранителів Лубенського музею К.М. Скаржинської, популяризацію його творчої спадщини, встановлення нових фактів у біографії, вивчення його спадку.

Принаймні, привернула увагу нащадків до подвижницького життєвого шляху С.К. Кульжинського наукова конференція, проведена 11—12 травня 2017 р. у м. Лубни Полтавської обл. зусиллями Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської ОДА, Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського, управління культури і мистецтв виконкому Лубенської міської ради та Лубенського краєзнавчого музею, що збрала близько 30 археологів, істориків, етнографів та музеєзнавців з Києва, Лубен, Опішні, Полтави, Сум, Харкова, а також наукову і краєзнавчу громадськість міста на Сулі. Робота конференції проходила в залах картинної галереї Лубенського краєзнавчого музею та Лубенської міської бібліотеки для дорослих.

На відкритті зібрання з привітанням до присутніх звернувся Лубенський міський голова *Олександр Грицаєнко*, який познайомив присутніх з колом міських пам'яток охоронних заходів, основними моментами з проекту реекспозиції Лубенського краєзнавчого музею та новими виданнями зі стародавньої і сучасної історії Лубен. Про пріоритети пам'яток охоронної діяльності, збереження археологічних й історичних пам'яток на Лубенській землі йшлося у виступі провідного спеціаліста відділу охорони культурної спадщини Управління культури Полтавської ОДА *Ірини Шерстюк*.

Документально-біографічну частину конференції склали доповіді автора «Сергій Климентійович Кульжинський: музейник, етнограф і педагог (до 150-річчя від дня народження)», наукового співробітника Лубенського краєзнавчого музею *Тамари Дяченко* «Працівник духу» Лубенського краю», виступи правнучки К.М. Скаржинської, наукового співробітника Центральної геофізичної обсерваторії Гідрометслужби України *Ірини Скаржинської*, директора Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської облдержадміністрації *Ірини Кулатової*, співробітника ДП «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України, лубенця *Олександра Сидоренка* та ін.

Археологічна тематика, пов'язана з проблематикою діяльності С.К. Кульжинського *Юрія Шилова* «Походження та сутність писанкарства», *Костянтина Мироненка* та *Олександра Супруненка* «Пам'ятки археології на Замковій горі у місті Лубни», завідувача відділу палеогончарства Інституту керамології НАН України *Анатолія Гейка*, к. і. н. *Романа Рейди*, директора Лубенського краєзнавчого музею *Віктора*

Верещаки та старшого наукового співробітника Музею-заповідника А.С. Макаренка *Сергія Сапегіна* «Матеріали черняхівської культури Лубенського краєзнавчого музею», провідного наукового співробітника Історико-культурного заповідника «Більськ» *Віктора Приймака* «До вивчення роменсько-давньоруських пам'яток лубенської ділянки Посулля», *Ірини Власенко* «Колекція дрібної культової металопластики Лубенського музею Катерини Скаржинської».

За матеріалами доповідей і повідомлень до проведення конференції виданий збірник наукових праць, що був презентований лубенцям «Старожитності Посулля. Пам'яті С.К. Кульжинського (1867—1943)» (Київ, 2017).

Перед початком роботи конференції у картинній галереї Лубенського краєзнавчого музею відкрита підготовлена науковцями Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського виїзна виставка — «Науковець, музейник і педагог (до 150-річчя від дня народження С.К. Кульжинського)». На ній репрезентовано близько 100 різнопланових оригінальних експонатів з природознавства, археології й етнографії, видання та іконографічні матеріали Лубенського музею К.М. Скаржинської.

Учасники конференції відвідали пам'ятки археології території м. Лубни, Мгарський монастир, приміщення Лубенського краєзнавчого музею, де проводиться ремонт напередодні відзначення 100-річчя від дня заснування, останій будинок, де жили в 1920 — на початку 1930-х рр. К.М. Скаржинська і С.К. Кульжинський, позначений меморіальною дошкою (вул. Гоголя, 10), а також побували на старому міському кладовищі на могилі Сергія Климентійовича Кульжинського. До ювілею тут міською громадою встановлена чорногранітна плита-надгробок. Вона має зображення вгорі хреста, внизу кошика з писанками та свічки, між якими розміщений пам'ятний напис на вісім рядків: «Кульжинський / Сергій Климентійович / (4.03.1867—20.04.1943) / відомий музейник, / педагог та етнограф / Основоположник / вивчення мистецтва / народної писанки» (архітектор В.О. Парістий, художник В.О. Пашкевич).

Таким чином, результатом підготовки і проведення наукового меморіального заходу стало увічнення пам'яті та вшанування визначного подвижника на культурницькій ниві — етнографа, музейника, археолога і педагога, людини, яка уславила м. Лубни, доклала чимало зусиль до визнання його одним з невеликих, проте добре відомих центрів розвитку вітчизняного музейництва.

- Античная керамика в собрании Полтавского краеведческого музея: каталог (авт.-сост. А.Б. Супруненко). Полтава, 1987.
- Кулатова І.М., Супруненко О.Б. Курган скіфського часу у с. Хитці в Лубенському Посуллі. *Археологічний літопис Лівобережної України*. Полтава, 1997, № 1—2, с. 59—63.
- Кульжинский С.К. Описание коллекции народных писанок. (На основе собрания Лубенского музея Е.Н. Скаржинской). Предисл. В.А. Мокляка. Харьков: Изд-во «Сага», 2010. Передрук. Кульжинский С.К. Лубенский музей Е.Н. Скаржинской. Описание коллекции народных писанок: вып. 1. Москва, 1899.
- Отчет о Естественном-Историческом музее Полтавского Губернского Земства за 1907 год (сост. Олеховский М.А.). Полтава: тип. Старожицкого М.Л., 1908.
- План Курска (масштаб в дюйме 250 сажень) (сост. Кулжинским [С.К.]). Харьков: тип. Варшавчика, 1889. 1 л.
- План Харькова (масштаб в дюйме 250 саж.) (сост. Кульжинским [С.К.]). Харьков: тип. Варшавчика, 1888. 1 л.
- Селівачов М. Повернення з вирію. *Образотворче мистецтво*. Київ, 1992, № 1, с. 25—26.
- Сидоренко Г.О., Махно Є.В., Телегін Д.Я. Довідник з археології України. Полтавська область. Київ: Наукова думка, 1982.
- Статут Лубенського музею Катерини Миколаївни Скаржинської. *Полтавський археологічний збірник*. Полтава: Полтав. літератор, 1994, число друге, с. 165—166.
- Супруненко О. Сергій Кульжинський — дослідник писанкарства, етнограф і музейник. *Християнські старожитності Лівобережної України*. Полтава: Археологія, 1999, с. 150—161.
- Супруненко О.Б. Археологія в діяльності першого приватного музею України: Лубенський музей К.М. Скаржинської. Київ; Полтава: Археологія, 2000.
- Супруненко О.Б., Ханко В.М. Кульжинський Сергій Климентійович. *Полтавіка. Полтавська енциклопедія (у 12 томах). Образотворче і декоративне мистецтво, т. 9, кн. 1*. Полтава, 2015.
- Халімон О.В. З історії однієї природничої колекції. *Старожитності Посулля. Пам'яті С.К. Кульжинського (1867—1943)*. Київ, 2017, Вип. II, с. 66—74.
- Ханко В.М. Кульжинський Сергій Климентійович (20.02(04.03).1867, м. Курськ, Росія — 20.04.1943, м. Лубни, Полтавської обл.). *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2016, т. 16.
- Архівні джерела*
- Каталог Археологічного відділу Природничо-історичного Музею Полтавського губернського земства (укл. Зарецький І.А., Шербаківський В.М.). Полтава, 1906—1912. *Фонди ПКМВК ім. В. Кричевського*, т. 1.
- Кульжинський С.К. Письмо к В.И. Вернадскому от 19 марта 1902 г. *Архів Російської академії наук*, ф. 518, оп. 3, спр. 898.
- Кульжинский С.К. Лубенский музей Е.Н. Скаржинской. Описание коллекции народных писанок, вып. 2. Рукопись, 1904 г. *Фонди Православного церковного музею-бібліотеки у Саунд-Бавнд-Бруці (Нью-Джерсі, США)*.
- Кульжинский С.К. Curriculum vitae; біограф. Документи [1923—1941]. *Науковий архів Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації, м. Полтава*, ф. 18, спр. 6. 64 арк.
- Лютецкий А. Дневник [археологических раскопок кургана у с. Хитцы Лубенского уезда]. Рукопись. Хитцы, 23 сентября — 9 октября 1896 г. *Науковий архів Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського, м. Полтава*, спр. 03-144/1, арк. 18—40.
- Письма К.В. Болсуновского к С.К. Кульжинскому. *Державний архів Полтавської області*, м. Полтава, ф. 222, оп. 1, спр. 168.
- Плескач І.Я. Археологічні дослідження в районі Тишківської та Хитціанської с/Р, Вовчанського району: звіт. 1.IX.—11.X.1927 р. *НА ІА НАНУ*. Ф. ВУАК. спр. 548, арк. 11—32.
- Плескач І.Я. Коротенький звіт за археологічні дослідження та розвідки в межах Хитціанської, Тишківської та Лучанської с/Р Вовчанського р-ну. *НА ІА НАНУ*. Ф. ВУАК. Спр. 202/12, арк. 3—5.
- Скаржинський В.І. Лист до Полтавського краєзнавчого музею від 28 серпня 1991 р. *Поточний архів ПКМВК*. Вх. № 523 від 4.09.1991 р. 2 арк.; копія: Науковий архів Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації, м. Полтава. Ф. 18.
- Тимофеев С.А. Мемуары о городе Лубнах. — Рукопись, машинопись, 1973 г. *Лубенський міський державний архів*. Ф. 74, оп. 1, спр. 1.

Надійшла 25.10.2017

А.Б. Супруненко

Кандидат исторических наук, директор Полтавского краеведческого музея им. Василия Кричевского, poltava_local_museum@ukr.net

ПАМ'ЯТИ С.К. КУЛЬЖИНСКОГО

Исполнилось 150 лет со дня рождения одного из первых исследователей писанкарства Украины, сотрудника музеев, этнографа, археолога, географа и педагога Сергея Климентиевича Кульжинского (1867—1943). Жизнь и деятельность ученого на более чем столетия во времени связаны с историей города Лубны.

Жизненному и творческому научному пути ученого и музейного сотрудника посвящено совсем немного публикаций, в которых заметны лакуны в биографии исследователя. Статья ставит цель определенным образом восполнить эти пробелы.

К юбилею восполнено много новых фактов в биографии исследователя древностей Посулля, составлен его биографический очерк с обзором собирательской, археологической и издательской деятельности. Особо подчеркнута роль С.К. Кульжинского в формировании собрания Лубенского музея Е.Н. Скаржинской, передаче коллекций этого музея в дар Естественному-историческому музею Полтавского губернского земства.

Приводятся новые данные по позднему лубенскому периоду жизни ученого как руководителя Лубенского Украинского Народного музея, преподавателя и доцента Лубенского Института социального воспитания (позже педагогического, затем учительского института), а также времени фашистской оккупации города.

Установлены места смерти и погребения С.К. Кульжинского. Представлены фото и описание плиты-надгробия на могиле ученого на старом Лубенском городском кладбище по ул. Д. Сирька, установленной в преддверии юбилея. Исследование дополнено кратким отчетом о научной конференции, проведенной в г. Лубны Полтавской области в мае 2017 г.

К л ю ч е в ы е с л о в а: С.К. Кульжинский, Лубенский музей Е.Н. Скаржинской, писанкарство, археология, нумизматика, природоведение, конференция

Oleksandr B. Suprunenko

PhD, Director of the Vasyl Krychevskiy Poltava Local Lore Museum, poltava_local_museum@ukr.net

IN MEMORY OF S.K. KULZHYNISKYI

It is 150th anniversary of Sergii Klymentiiiovych Kulzhynskiy (1867—1943), one of the first explorers of pysanka-making in Ukraine, museums employee, ethnographer, geographer and pedagogue. His life and work was connected to the history of Lubny for more than half of a century.

Life and scientific path of Lubny scholar and museum employee was not observed in numerous publications and some great gaps in his biography can be noticed. The article aims to fill these gaps in some way.

Many biographical facts about life of the explorer of the Sula River area antiquities are found, his biographical sketch with synopsis of his archaeological and publishing activity is composed. S.K. Kulzhynskiy's role in forming the K.M. Skarzhynska Lubny Museum gathering, passing its collection as a gift to the Natural Historic Museum of Poltava Governorate Zemstvo is specially outlined.

Presented are the new data concerning the late-Lubny life period of the scholar as a Head of the Lubny Ukrainian Folk Museum, a reader and docent of the Lubny social Training Institute (later Pedagogic and Teacher-training Institute), and the time of occupation of the town by the fascists.

Places of death and burial of S.K. Kulzhynskiy are found. Photos and description of gravestone on scholar's grave at old Lubny town cemetery down D. Siryk Street, placed before the anniversary, are presented. The paper is supplied with a brief report on a scientific conference in Lubny of Poltava Oblast in May, 2017.

К е у в о р д с: Kulzhynskiy S.K., the K.M. Skarzhynska Lubny Museum, archaeology, numismatics, pysanka-making, nature science, conference

References

- Antichnaia keramika v sobranii Poltavskogo kraevedcheskogo muzeia: katalog (avt.-sost. A.B. Suprunenko). Poltava, 1987.
- Khalimon O.V. Z istorii odniiei pryrodnochoi kolektsii. Starozhytnosti Posullia. *Pamiati S.K. Kulzhynskoho (1867-1943)*. Kyiv, 2017, iss. II, pp. 66-74.
- Khanko V.M. Kulzhynskiy Serhii Klymentiiiovych (20.02(04.03).1867, m. Kursk, Rosiia - 20.04.1943, m. Lubny, Poltavskoi obl.). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv, 2016, vol. 16.
- Kulatova I.M., Suprunenko O.B. Kurhan skifskoho chasu u s. Khyttsi v Lubenskomu Posulli. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*. Poltava, 1997, no 1-2, pp. 59-63.
- Kulzhynskii S.K. Opisanie kollektsii narodnykh pysanok. (Na osnove sobranii Lubenskogo muzeia E.N. Skarzhynskoi). Predisl. V.A. Mokliaka. Kharkiv, 2010. Peredruk [Kulzhynskiy S.K. Lubenskiy muzei E.N. Skarzhynskoi. Opisanie kollektsii narodnykh pysanok: Iss. I. Moskva: typ. Skoropechati A.A. Levensona, 1899].
- Otchet o Estestvenno-Istoricheskom muzee Poltavskogo Gubernskogo Zemstva za 1907 god (sost. M.A. Olekhovskii). Poltava: tip. Starozhytskogo M.L., 1908.
- Plan Kharkova (masshtab v diuime 250 sazhen.) (sost. i isp. Kulzhynskim [S.K.]). Kharkiv: tip. Varshavchika, 1888.
- Plan Kurska (masshtab v diuime 250 sazhen) (sost. i isp. Kulzhynskim [S.K.]). Kharkiv: tip. Varshavchika, 1889.
- Selivachov M. Povernennia z vyriiu. *Obrazotvorche mystetstvo*. Kyiv, 1992, no 1, pp. 25-26.
- Statut Lubenskoho muzeiu Kateryny Mykolaivny Skarzhynskoi (publ. V.V. Korotenka, koment. ta prym. O.B. Suprunenka). *Poltavskiy arkheolohichniy zbirnyk*. Poltava: Poltav. literator, 1994, chyslo druhe, pp. 165-166.
- Suprunenko O. Serhii Kulzhynskiy - doslidnyk pysankarstva, etnohraf i muzeinyk. *Khrystyianski starozhytnosti Livoberezhnoi Ukrainy*. Poltava: Arkheolohiia, 1999, pp. 150-161.
- Suprunenko O.B. Arkheolohiia v diialnosti pershoho pryvatnoho muzeiu Ukrainy: Lubenskiy muzei K.M. Skarzhynskoi. Kyiv; Poltava: Arkheolohiia, 2000.
- Suprunenko O.B., Khanko V.M. Kulzhynskiy Serhii Klymentiiiovych (20.02/04.03.1867, m. Kursk, Rosiia, 20.04.1943, m. Lubny, raitsentr Poltavskoi obl.). *Poltavika. Poltavska entsyklopediia (u 12 tomakh). Obrazotvorche i dekoratyvne mystetstvo, vol. 9, book 1*. Poltava, 2015.
- Sydorenko H.O., Makhno Ye.V., Telehin D.Ya. Dovidnyk z arkheolohii Ukrainy. Poltavska oblast. Kyiv: Naukova dumka, 1982.